

Tässä kirjoituksessa kokoamme eräitä asioita alkoholista ja suomalaisesta yhteiskunnasta. Arvelemme niillä olevan merkitystä, kun lähitulevaisuudessa, sanokaamme seuraavien kymmenen vuoden aikana, käydään keskustelua alkoholipolitiikan suuntaamisesta ja vaihtoehtoisista toimista. Tarkoituksemme ei ole ennustaa. Pyrimme hahmottelemaan ajatukSELLISTA kehikkoa.

Alkoholin käyttö osana suomalaista elämäntapaa

Alkoholin kulutuksen kasvu 1960- ja 1970-luvulla merkitsi alkoholin käytön juurtumista ja kiinnittymistä suomalaisten elämään. Juomisesta on tullut tapa lukemattomissa arjen ja juhlan tilanteissa, joissa alkoholia ei aiemmin käytetty. Useimmiten alkoholi ei ole kovin silmiinpistävä tai edes kovin keskeinen asia, eikä siihen liity ainakaan välittömästi näkyviä haittoja. Tähän viittaa arkikokemus, joka saa vahvistusta juomistapatutkimusten tuloksista. On arvioitu, että vain yksi neljästä juomiskerrasta johtaa humaltumiseen, ja viikonloppujenkin juomiskerroista pääosa on muuta kuin humalan tavoittelua. Mutta tiedämme, että on myös rajuja juomistilanteita, joissa alkoholin vaikutukset lyövät leimansa kaikkien mitä tapahtuu. Alkoholin käytön yhdenytyminen arkeen ei ole kesyttänyt juomistapoja; rajuja juomistilanteita on itse asiassa entistä enemmän. Humalan tavoittelu on edelleen vahva syy tarttua pulloon. Kulutuksen kasvaessa on laajentunut myös niiden ihmisten joukko, jolle alkoholista tulee aika ajoin kaikkein tärkein asia elämässä, arvo jonka tieltä muut elämänarvot syrjäytyvät.

Pohdinnat juomistapojen luonteesta ovat viime aikoina paljolti pohjautuneet Pekka Sulkusen kehrittelemään näkemykseen, että muutokset niissä tapahtuvat sukupolvittain.

Jossakin historian tilanteessa vaikuttavat yhteiskunnalliset voimat lyövät leimansa käyttäytymiseen ja elämäntapsomukseen erityisesti siinä uudessa sukupolvessa, joka on hahkemassa elämälleen suuntaa ja mallia. ”Märkä sukupolvi” kohtasi 1960-luvulla suomalaisen yhteiskunnan nopean rakennemuutoksen ja omaksui edeltäjiään rankemmat juomistavat. 1970-luvulla muutoksen tahti on taittunut. Nykynuorison piirissä juomiskokeilut ovat siirtyneet hieman myöhemmäksi ja käyttö näyttää vähentyneen.

Kansainvälisten vertailujen valossa Suomen kulutustaso on edelleen varsin kohtuullinen. Suuri osa väestöä, etenkin naiset, juo harvoin ja niin vähän, että mahdollisuuksia alkoholin käytön tuntuvaankin kasvuun on olemassa. Liioin ei ole järkevää sanoa, että kulutus olisi saavuttanut jonkinlaisen luonnollisen kyllästymispisteen. Alkoholijuomien kulutus ei missään määräydy ”vapaiden” markkinavoimien mukaisesti, ja väestön ostovoiman tai alkoholijuomien tarjonnan muutokset voivat helpostikin kasvattaa kulutusta.

Siitä huolimatta on perusteita uskoa, että alkoholin kulutuksen jatkuvan kiivaan kasvun vaihe on pääosin ohitettu. Juomistapojen vakiintumisen taustaa vasten ajatus alkoholin käytön nopeista, laajoista muutoksista tuntuu epärealistiselta. Sitä vastoin on mahdollista, että haittoihin, jotka aiheutuvat nykyiseen tasoon kasvaneesta kulutuksesta, aletaan suhtautua toisin kuin aiemmin.

Haitat

Alkoholin käytöstä aiheutuvien sairauksien määrän voi odottaa jonkin verran kasvavan nykyisestä tasostaan, vaikka kulutus pysyisi nykyisellään. Tällaisten sairauksien puhkeaminen edellyttää pitkäaikaista runsasta juomista, eivätkä kulutuksen kasvun seuraukset

ole tulleet vielä kokonaan näkyviin.

Pitkäaikaikäyksen terveydellisten seuraamusten lisääntymisestä huolimatta Suomessa alkoholihaittojen hallitsevana piirteenä ovat edelleen yksittäisiin rajuihin juomiskertoihin liittyvät seuraamukset: sosiaaliset konfliktit, tapaturmat, krapula, alkoholimyrkytykset. Osana sitä vallitsevien näkemysten ja ajatus-tapojen muutosta, joka on yhdistynyt suomalaisen yhteiskunnan suuriin rakenteellisiin muutoksiin, alkoholin käytöstä aiheutuvien häiriöiden ja haittojen sietäminen näyttää lisääntyneen 1970-luvun jälkipuolelta saakka. Toisten ihmisten asioihin ei haluta hevin puuttua. Tämä nähdään pikemmin viranomaisten tehtäväksi. Alkoholistien hoitojärjestelmän laajentuminen on alentanut hoitoon hakeutumisen kynnystä, ja hallinnollinen koneisto on pystynyt jossain määrin huolehtimaan alkoholiongelmien hoitamisesta. Yhteiskunta on siten voinut sietää ongelmien lisääntymisen.

Tilanne on muuttumassa. Valtion talouden kiristyminen aiheuttaa rahoitusongelmia, jotka vaikeuttavat hoitojärjestelmien kehittämistä. Samalla työllisyystilanteen heikkeneminen lisää tuki- ja huoltotoimien tarpeessa olevien ihmisten määrää.

Alkoholin talous

Alkoholin kysyntä teollistuneissa maissa tuskin kasvaa suurestikaan lähimpien 10—15 vuoden aikana. Sitä vastoin on ilmeistä, että alkoholijuomien tuotantokapasiteetti edelleen tulee kasvamaan. Tätä ennakoivat viininviljelyn tuottavuuden jatkuva kasvu, tähänastiset investoinnit oluen ja tislattujen juomien tuotantoon ja eri maiden suojelujärjestelmiin perustuvat pyrkimykset kehittää kansallista tuotantoa. Ylitarjonta johtaa kiristyvään kansainväliseen kilpailuun ja paineisiin alkoholipoliittisia rajoituksia vastaan. Erityisessä vaaravyöhykkeessä ovat kehitysmaat, joista kehittyneet alkoholia tuottavat maat tulevat etsimään uusia markkinoita. Suomen kauppa-poliittisen aseman ja vahvan alkoholimonopolin vuoksi kiristynyt kansainvälinen kilpailu tuskin pääsee vaikuttamaan maamme alkoholioihin.

Kansantaloudellisiin makrosuureisiin suh-

teutettuna alkoholielinkeinojen merkitys Suomessa ei ole suuri. Vuonna 1977 alkoholijuomien tuotantokustannusarvon laskettiin olevan noin yksi prosentti teollisuustuotannon bruttoarvosta. Alkoholin työllisyysmerkitys on kuitenkin kasvanut. 50-luvulla alkoholin tuotanto ja kauppa työllistivät vain vajaan prosentin työvoimasta mutta 70-luvulla sentään parisen prosenttia.

Tärkeämpää kuin alkoholin taloudellisen merkityksen määrällinen muutos on se, että alkoholiin liittyvät taloudelliset intressit ovat moninaistuneet ja haarautuneet. Keskiolut vaikuttaa vaikeuksissa kamppailevan vähittäiskaupan kannattavuuteen, ravintolat ovat usein osuusliikkeiden parhaiten kannattavia yksiköitä, paikallinen krouvi tukee kunnan matkailuelinkeinoa ja pieni osa viljelijäväestöstäkin saa elantonsa tuottamalla alkoholi-juomien raaka-aineita.

Harvojen elinkeinojen työllisyyteen voidaan valtiollisin toimin vaikuttaa yhtä välittömästi kuin alkoholielinkeinojen työllisyyteen. Siksi työllisyysnäkökohdat tulevat vastaisuudessa entistäkin enemmän vaikuttamaan alkoholipoliittisiin päätöksiin siitakin huolimatta, että teknologiset uudistukset ja työn tuottavuuden kohoaminen vaikuttavat paljon rajummin alkoholialan työllisyyteen kuin tuotannon tai myynnin volyymin kehitys.

Marginaaliväestö

Talouden ja etenkin tuotannon kehitys koskettaa yhteiskunnan elämää laajalti ja syvästi. Peruskysymys on automaation ja kansainvälisen talouden kiristymisen aiheuttama työttömyyden lisääntyminen. Vaikka teknologiakomitea on äskettäin esittänyt melko varovaisia arvioita automaation työllisyysvaikutuksista, suuriin kysymyksiin työn jakamisesta yhteiskunnassa joudutaan varmasti vielä palaamaan. Työttömyyden hoitaminen asettaa poliittisen järjestelmän ja valtiokoneiston koeteelle, ja tapa, jolla ongelmia pyritään ratkaisemaan, vaikuttaa koko yhteiskunnan elämään.

Aiempiä laajemmasta pysyväistyöttömyydestä uhkaa tulla rakenteellinen piirre. Sekä tuotannossa että jakelussa ja hallinnossa vallitsevien rationalisointipaineiden vuoksi on

muodostumassa väestökerros, johon kuuluvat ihmiset on eri syistä sysätty pysyvästi työelämän ulkopuolelle. Tähän marginaaliväestöön sisältyy sairaita, puutteellisesti koulutettuja tai muutoin työelämään huonosti sopivia tai sopeutuvia. Iältään, lähtökohdiltaan ja koulutustasoltaan marginaaliväestö on varsin moniaineksinen.

Marginaaliväestön perustoimeentulosta voidaan tietenkin huolehtia sosiaalipoliittisin tukitoimin, vaikka tämä aiheuttaakin poliittisia jännitteitä. Verotusta on helppo nureksia, solidaarisuus on käytännössä vaativa elämänsäsenne, eikä tuotantotavan muutosten, valtion talouspolitiikan ja sosiaalisten ongelmien yhteyksiä ole aina helppo tajuta.

Työttömyys valikoi kohteensa. Ensiksi joutuvat lähtemään ne, jotka koulutuksensa, terveytensä, luonteesta ja elämänongelmiensa vuoksi ovat vaikeimmassa asemassa sekä työelämässä että sen ulkopuolella. Tällainen valikoituminen johtaa siihen, että erot työssä olevien "kunnon kansalaisten" ja työelämän ulkopuolelle jäävien välillä syvenevät. Tämä ruokkii näkemyksiä, että alkoholiongelmien esiintyminen on erityisten poikkeavien yksilöiden syytä. Alkoholiongelmien säätely saa silloin helposti poikkeaviin yksilöihin kohdistuvien rangaistus- tai hoitotoimien luonteen. Psykiatrinen tieto ihmisestä ja lääketieteellinen tieto alkoholista pyritään saamaan palvelemaan poikkeavien seulontaa ja valikointia kurinpito- ja hoitojärjestelmien piiriin. Näkemykset yhteiskunnallisista prosesseista, joiden tuloksena alkoholiongelmien ilmaantuvat ja tulevat rekisteröidyiksi, vinoutuvat. Vaarana on, että alkoholiongelmien säätelyyn omaksutaan tapoja, jotka ovat tehottomia ja epätaloudellisia.

Terveys ideologiana

70-luvun ilmiöihin Suomessa ja muissa länsimaissa kuuluvat terveyden korostaminen keskeisenä elämänarvona ja huoli monista terveyteen vaikuttavista asioista. Ravinnon laatu kiinnostaa, tiedotusvälineet käsittelevät aiempaa tiheämmin terveyteen liittyviä aiheita ja terveys pannaan markkinoimaan monenlaisia tuotteita. Hölkät ja laturetket vetävät mukaan joukoittain osallistujia. Kuluttajien

suojaaminen terveys- ja ympäristöhaitoilta on noussut lainsäädännölliseksi kysymykseksi; terveyskasvatusta ja tupakka- ja alkoholivälistusta halutaan laajentaa ja tehostaa. Mielenterveyden ongelmiin etsitään uudentyyppisiä suhtautumistapoja ja hoitomuotoja. Sairauksien luonteesta vallitsevat perinteiset biolääketieteelliset näkemykset, joihin terveydenhoitojärjestelmä edelleen pääasiassa nojautuu, ovat saaneet osakseen kritiikkiä sekä lääkärikunnassa että sen ulkopuolella. Terveyspoliittisissa kannanotoissa on ryhdytty korostamaan ihmisten omaa vastuuta terveydestään.

Missä määrin nämä ilmiöt vaikuttavat elintapoihin ja terveydenhuoltojärjestelmän toimintaan? Miten syvältä ne koskettavat vallitsevia elämänsäsenneitä? Viitteitä sydän- ja verisuonitauteihin sairastuvuuden vähenemisestä on saatu, mutta edellä esitettyihin kysymyksiin ei ehkä voida vielä antaa selviä vastauksia. Terveyden korostaminen ei ole yksiselitteinen ilmiö.

Siihen liittyy ensinnäkin valtion taloudellisia intressejä. Terveydenhuoltojärjestelmän kustannukset, joiden nopeaa nousua ovat vauhdittaneet lääketeollisuus ja sairaalateknologian kehitys, ovat poliittinen ongelma. Ennalta ehkäisevät toimet näyttävät parhaalta mahdollisuudelta alentaa nykyisten kansantautien aiheuttamia kustannuksia. Yksilön oman vastuun korostaminen saattaa myös tarjota perustelun heikentää terveydenhoidon tai siitä maksettavien korvausten tasoa.

Mukana ovat tietenkin myös yksityiset taloudelliset intressit. Terveyteen suoranaisesti tai kuvitteellisesti liittyvien tavaroiden ja palvelujen tuotanto on paisunut mittavaksi, ja niiden markkinoinnin kohteena ovat ensi sijassa kaikkein ostovoimaisimmat väestöryhmät. Mutta tällaiseen markkinointiin ei turvauduttaisi ilman näyttöä siitä, että se saa vastakaikua kohderyhmissä. Vastakaikua on; varsin monet ihmiset ovat kiinnostuneita terveydestään ja siihen vaikuttavista seikoista. Peruskysymys on, millaisiin motiiveihin tämä kiinnostus pohjautuu.

Terveys voidaan ensinnäkin nähdä asiaksi, joka auttaa yksilöä menestymään. Suorituskyky ja vaikutelma nuorekkuudesta ovat yksilön panoksia kilpailussa, jota käydään niin

työelämässä kuin muillakin elämänalueilla, kilpailussa toisten ihmisten arvostuksesta ja suosiosta. Oman terveyden ja kunnon ylläpitämisestä voi myös tulla harrastus, joka auttaa kompensoimaan muiden elämäntoimintojen urautumista ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen rutinoitumista ja kuoleutumista. Mahdollista on sekin, että huolenpito omasta terveydestä merkitsee yleisemmin pyrkimystä elää tietoisemmin ja tavoitteellisemmin, saada oma elämä paremmin hallintaan. Itsetarkkailu ja tieto terveyteen vaikuttavista seikoista saattavat tällöin luoda perustaa laajemmallekin toiminnalle, joka tähtää elämisen edellytysten parantamiseen.

Alkoholiin liittyvien pyrkimysten organisoituminen

Olemme edellä arvelleet, että alkoholin elinkeino- ja työllisyyspoliittinen merkitys lähitulevaisuudessa tulee pikemmin korostumaan kuin vähentymään. Toisaalta olemme ennakoineet, että lisääntyvä kiinnostus omaan ruumiiseen ja terveyteen levittää pidättyväistä suhtautumista alkoholiin. Tämä on myös omiaan vahvistamaan ymmärtämystä alkoholipoliittisia rajoituksia kohtaan. Ymmärtämys ei kuitenkaan ole sama asia kuin rajoittavan alkoholipolitiikan aktiivinen tukeminen tai sen vaatiminen. Väestön terveystieteelliset näkökohdat jäävät helposti anonyymeiksi ja yksityisiksi, ne eivät itsestään organisoidu yhteiskunnalliseksi vaatimuksiksi.

Sosiaalinen alkoholipolitiikka voi saada järjestäytyntä joukkotukea vain siinä tapauksessa, että jotkut väestöryhmät näkevät alkoholihaitat yhteiskunnallisesti ongelmallisiksi, ja tämä on eri asia kuin vaarinpito omasta terveydestä.

Alkoholiin liittyvät taloudelliset intressit ovat nopeammin ja helpommin mitattavissa kuin alkoholihaitat, mutta sen lisäksi ne ovat järjestäytyneet. Meidän yhteiskunnassamme marginaalisillakin taloudellisilla intresseillä on edustajansa, joka kääntää ne yhteiskuntapoliittisiksi vaatimuksiksi. Sosiaaliset ongelmat eivät yhtä helposti käänny järjestäytyneiksi vaatimuksiksi, koska ne eivät koske minkään erityisen väestöryhmän oloja yhtä välittömästi kuin taloudelliset intressit.

Useimmissa maissa alkoholiin liittyvien taloudellisten intressien vastapainona ei olekaan maininnan arvoisia järjestöjä, jotka ajaisivat alkoholihaittojen vähentämistä alkoholipoliittisin rajoituksin. Tässä Suomi on muiden Pohjoismaiden tavoin pitkään ollut selvä poikkeus. Vuosisadan vaihteessa raittiusliike vyöryi yli yhteiskunnan ja kohotti tunnuksia, joihin yhtyi huomattava osa kaikkien yhteiskuntaluokkien ja väestöryhmien jäsenistä.

Joukkoliikkeiden elinvoiman ehtyminen on hyvin yleinen ilmiö kehittyneissä kapitalistisissa maissa, mutta Suomea ja sen raittiusliikettä se on koetellut erityisen rajusti. Esimerkiksi "uudessa uljaassa Ruotsissa", jossa valtiollisen byrokratian ja korporatiivisen hallintotavan luulisi olevan pisimmälle kehittyntä, perinteiset joukkoliikkeet ovat selvästi elinvoimaisempia kuin Suomessa. Suomen raittiusliikkeen joukkopohja on huvennut olemattomiin. Jäljellä on vain byrokraattinen kuori, joka kanavoi valtionavustuksia poliittisille ryhmille.

On oireellista, että raittiusliike ei juurikaan virkistynyt 70-luvun mittaan, vaikka mielipidemittaukset osoittivat lisääntyvää tukea alkoholipoliittisille rajoituksille. Kansalaisjärjestöjen yhteiskunnallinen dynamiikka ei käy mekaanisesti yksiin yleisen mielipiteen vaihteluiden kanssa.

Raittiusliikkeen ehtyminen on vakava asia. Niin vahva organisaatio kuin Suomen alkoholihallinto onkin, se ei ajan mittaan voi tehokkaasti ajaa sosiaalista alkoholipolitiikkaa pelkkien Gallup-mielipiteiden turvin ja ilman järjestäytyntä yhteiskunnallista tukea. Yhteiseen hyvään tähtäävä teknokraattinen las kentatoimi ei voi korvata yhteiskunnasta itsestään nousevia poliittisia vaatimuksia.

Uudet elämäntapaliikkeet ovat toistaiseksi vain pienryhmiä, mutta aktiiviset pienryhmät voivat olla hyvinkin tärkeitä uusien virtausten jäsentäjiä. Alkoholi on kuitenkin niille vain yksi turha tai haitallinen hyödyke muiden joukossa, eivätkä ne liitä alkoholia suuriin yhteiskunnan rakennetta koskeviin kysymyksiin samalla tavoin kuin vuosisadan vaihteen raittiusliike. Ei siis ole todennäköistä, että elämäntapaliikkeista nousisi vastapaino alkoholielinkeinojen intresseille.

Näyttää siis siltä, että rajoittavan alkoholi-

politiikan tukiryhmiä on etsittävä muualta. Siten on mahdollista, että sosiaali- ja terveysalan henkilöstö tulee olemaan tärkeä vaikuttajaryhmä lähitulevaisuuden alkoholipolitiikassa. Sillä on ensinnäkin vahva asema valtion hallintokoneistossa, ja toiseksi alkoholihaitat vaikuttavat sen omiin työolosuhteisiin.

Kansalaisjärjestöjen ja hallintokoneiston yhteen kietoutumisen myötä yhä useammat yhteiskunnalliset pyrkimykset eivät enää vaikuta ensisijaisesti niitä ajavien järjestöjen kautta vaan ovat linnoittautuneet valtiokoneiston eri osiin. Tullakseen esiin yhteiskunnallisen intressin on saatava virasto, osasto, toimisto tai elin itse hallintokoneistossa. Poliitiikan muotoutumista leimaa siten yhä enemmän valtiokoneiston eri haarojen pyrkimysten yhteensovittelu.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen laajentumisvaiheessa alkoholihaitat oli suhteellisen helppo sitoa palvelujärjestelmiin, mutta valtion rahoituskriisi on muuttamassa tilannetta. Tiukentuvassa tilanteessa sosiaali- ja terveysalan ammattiryhmät eivät vain lue alkoholihaittoja tilastoistaan vaan kokevat ne omassa elämässään, eivät tosin yksityisesti vaan työssään.

Oireita sosiaali- ja terveysväen alkoholipoliittisesta aktivoitumisesta on jo Suomessakin, mutta Ruotsissa kehitys on paljon pitemmällä. Ruotsin tiukentuvan alkoholipolitiikan airueina eivät ole olleet niinkään perinteisen raittiusliikkeen edustajat vaan sellaiset ryhmät kuin suurten kaupunkien sosiaalilääkärit.

Valtio tunkeutuu yhteiskuntaan

Valtiollisesti toteutetut tai ohjatut toimet tulevat olemaan keskeisiä alkoholin kulutuksen ja sen käytöstä aiheutuvien haittojen sääntelyssä. Näihin toimiin liittyy ongelmia, jotka aiheutuvat valtiokoneiston luonteen muuttumisesta.

Valtion toimiala on laajentunut. Tuskin on sellaista elämänkolkkua, johon lainsäädännön tai hallinnon ote ei ulottuisi. Yhteiskunta on "läpivaltiollistunut". Tätä kehitystä on vaikea kääntää takaisinpäin: Yhteiskunnan toiminnot kietoutuvat niin tiukasti toisiinsa ja ihmisten elämään, että niiden ohjaus ja sääntely on välttämätöntä yhteiskunnan toimivuuden

takia.

Yhteiskunnan eri intressien edustus on kasvanut kiinni valtiokoneistoon. Taistelu valtiollisten toimien suuntaamisesta ja sisällöstä käydään pitkälti valtiokoneiston sisällä. Puolueet ja eturyhmät suodattavat ja seuloivat kannattajiensa vaatimuksia. Valtiontalouden kriisi kärjistää kiistoja voimavarojen jakamisesta.

"Hyvinvointivaltion kriisi" on voimistanut byrokratian kritiikkiä. Hallinnon kyky reagoida yhteiskunnallisten muutosten ja teknologian kehityksen aiheuttamiin ongelmiin on joutunut kyseenalaiseksi. Esiin nousemassa olevia ongelmien ratkaisuyrityksiä yhdistää se, että niissä julkisen vallan ja yhteiskunnan perinteinen suhde pyrkii muuttumaan: Valtiollinen tiedotus ja valistus on aktivoitunut, ja joukkotiedotukseen kohdistetaan rajoituksia, kuten tupakan ja alkoholin mainontakiellot. Nuoriso- ja yhdyskuntatyössä sekä eräissä terveyskasvatuksen toimintakokeiluissa haudutaan aiempaa tiiviimpään hallinnon ja pienyhteisöjen vuorovaikutukseen. Sosiaalihuollossa ja terapiassa etsitään tapoja laajentaa kosketuspintaa asiakkaisiin ja potilaisiin.

Tämänkaltaiset pyrkimykset ovat alttiita monenlaisille paineille ja voivat myös vääristyä. Valtion vaikutus joukkotiedotukseen laistuu helposti mielipiteiden manipuloinniksi ja kaventaa sananvapautta. Toisaalta se antaa mahdollisuuden virittää julkista keskustelua, suunnata sitä tärkeisiin asioihin, kehittää yhteiskunnan tietoisuutta. Hallinnon suorat yhteydet paikallisyhteisöihin ja pienryhmiin saattavat vaimentaa kritiikkiä ja tukahduttaa protestejä, tai niiden kautta voidaan yrittää siirtää julkisen vallan tehtäviä ihmisten itsensä hoidettaviksi. Samalla ne voivat merkitä ihmisten aloitteellisuuden tunnustamista ja avaavat mahdollisuuksia ihmisten omaan toimintaan olojensa parantamiseksi. Sosiaalihuollon ja terapian ote apua tarvitsevista tiukentuu, mutta avautuu myös mahdollisuus luoda monipuolisia palvelusuhteita rajattujen toimivalta- ja roolisuhteiden sijaan.

Hyvinvointivaltion kriisi estää monien valtion toimien määrällisen laajentamisen. Kenties silti on mahdollista kehittää valtiollista toimintaa laadullisesti, saada aikaan uudentyyppisiä, vähemmän byrokraattisia tapoja

ohjata ja säädellä yhteiskunnan toimintoja ja ihmisten elämää? Olipa tämä mahdollista tai ei, edellä kuvatuissa pyrkimyksissä ilmenee välttämättömyys kuroa umpeen kuilua julkisen vallan ja yksityisten ihmisten välillä.

Tulevaisuus hyökkää kimppuumme

On eri tapoja ajatella tulevaisuutta. Malleissa ja suunnitelmissa, joita rakentelevat yhteiskuntapoliittiset suunnitteluyksiköt, hiotaan tarkkaa kuvaa kaikkein todennäköisimmistä kehityssuunnista, niistä jotka eivät koskaan toteudu. Pääesikunnissa tulevaisuus sitä vastoin hahmottuu strategisesti, voimien ja vastavoimien taisteluna. Kassakaapeissa on skenaarioita myös epätodennäköisten tilanteiden varalta. Ja tutkimuksessa voidaan yrittää kaivautua näiden voimien yhteiskunnalliseen perustaan, jotta voitaisiin panna koetteelle ne tavat, joilla kysymyksiä tulevaisuudessa asetetaan.

On syytä nähdä tulevaisuus vihollisena, joka hyökkää kimppuumme. Tämän vuoksi olemme edellä pikemmin pyrkineet paikantamaan eräitä keskeisiä alkoholipoliittikkaan vaikuttavia tekijöitä kuin esittämään ennusteita siitä, miltä Suomen alkoholiolot näyttävät vuonna 1995. Se, minkälaatuiseksi näiden seikkojen vuorovaikutus muotoutuu, riippuu olennaisesti seikoista, jotka ovat alkoholista itsestään riippumattomia.

Taloudellisen suunnittelukeskuksen tuorein keskipitkän ajan ennuste nimeää Suomelle viisi vaihtoehtoista tulevaisuutta, nimittäin superkasvun, kasvun, sopeutuksen, häiriön ja kriisin, mutta tarkastelee näistä vain kolmea keskeisistä ja niistäkin yksityiskohtaisesti vain turvallisen optimistista kolmen prosentin vuosittaisen kasvun tulevaisuutta.

Mitä nopeampaa on lähivuosien taloudellinen kasvu, sen nopeammin kasvavat myös väestön ostovoima ja kyky kuluttaa alkoholia. Jos kasvu toteutuu nykivästi ja häiriöiden kautta, voi olla, että hyvinä vuosina hinnan- korotukset eivät ehdi patoamaan kulutuksen kasvua, kun taas huonoina vuosina on hoidettavaa tukea alkoholielinkeinoja sekä suoraan että noudattamalla löyhää alkoholipoliittikkaa.

Jo kasvun vaihtoehto lupaa 200 000 työtön-

tä vuodeksi 1995, mutta sopeutusvaihtoehtossa heitä olisi 350 000 ja häiriövaihtoehtossa peräti 500 000.

Myös alkoholihaittojen kustannusten rahoitus riippuu kasvuvauhdista. Jos tuo optimistinen kolmen prosentin kasvuvauhti toteutuu, sosiaali- ja terveysmenojen rahoitus ei kohtaa kovin suuria vaikeuksia, mutta sopeutus- ja häiriövaihtoehtoja koskevat ennusteet lupaavat julkisen kulutuksen huomattavia supistuksia. Alkoholiin liittyvät sosiaali- ja terveyspalvelut ovat ensimmäisinä vaaravyöhykkeessä. Varsin pienetkin taloudelliset häiriöt saattavat siten kohottaa alkoholihaitat yhteiskunnalliseksi kiistakysymykseksi.

Jos kasvun vaihtoehto toteutuu, myös alkoholipoliittikan asetelmat säilyvät vakaina. Verraten pienetkin häiriöt saattavat kuitenkin kärjistää tilannetta vakavasti: Joukkotyöttömyys vahvistaa uusia yhteiskunnallisia juopia, valtion rahoituskriisi nostaa alkoholihaitat uudella tavalla näkyviksi, ja samalla työllisyystilanne houkuttelee väljään alkoholipoliittikkaan.

Edellä esitetyissä tarkasteluissa alkoholi näyttäytyy taloudellisena ja sosiaalisena, tuotannon ja uusintamisen kysymyksenä. Riittääkö tämä kattamaan pohdinnat alkoholin tuotannosta ja jakelusta, käytöstä ja sen seurauksista? Mielestämme ei. Yhteiskunnalliseen alkoholikysymykseen on perinteisesti sisältynyt myös moraalinen näkökulma, asioiden arvioiminen oikean ja väärän, hyvän ja pahan kannalta.

Tällainen puhetapa saattaa nykyisin tuntua oudolta. Sitä ovat vierastaneet ne, joiden kannanottoja on ohjannut liberalistinen näkemys vapaasta yksilöstä, joka pystyy itse tekemään omaa elämäänsä koskevat ratkaisut. Sitä ovat vierastaneet myös ne, jotka tiedostaen alkoholin käytöstä aiheutuvat haitat ja kärsimykset ovat tähänneet rationaalisesti punnittuihin ja tieteellisesti perusteltuihin ratkaisuihin alkoholiasioiden hoitamisessa, koskivatpa nämä alkoholin saantia tai yksilön alkoholiongelmien käsittelyä.

Haluttomuus omaksua moraalisia näkökohtia alkoholikysymyksiä tarkasteluun on ymmärrettävä. Synnin käsite on jo kauan sitten lakannut olemasta käypä yhteiskunnallisten ilmiöiden arvioimisen perusta. Kokemukset

kieltolaista osoittivat, miten vaikea on säädellä lainsäädännöllä sellaisia asioita, joiden suhteen yhteiskunnassa vallitsee tuntuvaa erimielisyyttä. Oikeata ja väärää käyttäytymistä koskeviin kannanottoihin saattaa sisältyä tyyliä leimaamista, joka usein kohdistuu kaikkein vaikeimmassa asemassa oleviin. Huolenpito moraalista voi jäädä ontoksi moralisoinniksi, joka hämärtää todelliset ongelmat, ja siihen on helppo kätkeä eduntavoittelua.

Moraaliset arvioinnit ovat silti mukana alkoholia koskevissa pohdintoissa. Kaikesta alkoholismista lääketehtämisestä tutkimuksesta huolimatta ihmiset eivät näytä ajattelevan, että alkoholismi olisi pelkästään sairaus. Vaikka alkoholia koskevat ratkaisut pyritään haitta- ja hyötylaskelmin saamaan "rationaalisen päätöksenteon" piiriin, jäljelle jää ratkaisu siitä, siedetäänkö haittoja vai ei. Ehkä moraaliset ratkaisut ovat aina silloin läsnä, kun

käyttäytyminen tuottaa kärsimystä itselle tai toiselle; kärsimystähän ei voida mitata eikä laskea.

Moraaliset ratkaisut ovat harvoin suoraviivaisia ja helppoja. Usein niissä asettuvat vastakkain arvot, jotka palvelevat vallitsevien olosuhteiden uusintamista, ja arvot, jotka tähtäävät olosuhteiden murtamiseen, yksilöiden ja yhteiskunnan kehitykseen. Alkoholin käyttö on käypä keino lievittää jännityksiä, joita eläminen nyky-yhteiskunnassa saa aikaan, mutta samalla se heikentää toiminnallista suhtautumista maailmaan, pyrkimyksiä toimia maailman muuttamiseksi. Huolet tulevaisuudestamme ovat kasvussa, tarve toimia niiden hälventämiseksi voimistumassa, mahdollisuuksia toimintaan on. On olemassa perustaa sille, että alkoholi säilyy myös moraalien kysymyksenä.

English Summary

Klaus Mäkelä — Juha Partanen: Alkoholipolitiikan tulevaisuudesta (Thoughts on the Future of Alcohol Policy)

The authors of this article share the opinion that the impacts of the alcohol branch in industrial and manpower policy will grow rather than diminish in the near future. On the other hand, they predict that the growing interest in the human body and health will cause more restrained attitudes towards alcohol to spread. This is apt to strengthen understanding of alcohol policy restrictions. This understanding is not, however, synonymous with active support lent to or called for by a restrictive alcohol policy. The popular opinion of health issues readily remains anonymously individual and does not as such organize into social demands.

Social alcohol policy can obtain organized group support only when certain population groups view alcohol-induced problems as social problems, and this is quite another matter than looking after one's own state of health.

Economic interests related to alcohol affairs are more expediently measured than the harmful effects of alcohol use and are organized as well. In today's society, even marginal economic interests are represented and are transformed into social policy requirements. Social problems do not as easily evolve into organized demands, because they

do not concern the conditions of any specific population group as directly as economic interests.

In most countries, there are no noteworthy organizations, which have taken it upon themselves to mitigate the detriments of drinking through alcohol policy restrictions and functioning as a counterbalance to the economic interests related to alcohol. In this respect Finland has along with the other Nordic countries long been an exception.

The depleted vitality of mass movements is a widespread phenomenon frequently encountered in capitalistic countries. Finland and her temperance movement have deeply experienced this effect. It is symptomatic that the temperance movement failed to grow during the 1970s, even though according to polls alcohol policy restrictions gained a greater measure of support. The social dynamics of civic organizations are not automatically in pace with changes in public opinion.

The shrinking temperance movement is a matter of serious concern. As strongly organized as the Finnish alcohol administration is, it cannot in the long run work effectively in the interest of social alcohol policy merely on the basis of polls and without organized social support. Although striving towards the common good, technocratic accountancy cannot compensate for the political demands arising in society itself.

It seems that groups supporting a restrictive alcohol policy must be looked for elsewhere. Social welfare and health care staff will very likely become an important group influencing alcohol policy in the immediate future. In the first place, they hold an established position within the machinery of the state administration, while secondly, the detriments of the use of alcohol fall into their sphere of working conditions.

The crisis in the welfare state prevents a quantitative expansion of numerous activities within the sphere of the state. Public activity can still perhaps be developed quantitatively by creating new, less bureaucratic means to guide and regulate social functions and human life. Whether this potential exists or not, these endeavours described above reveal the necessity to narrow the distance between public authority and the individual.

The faster the growth in the economy in the next few years, the greater will be the rise in the purchasing power of the population, moving hand in hand

with the propensity to consume alcoholic beverages. If this growth takes shape spasmodically and disruptively, price increases in good years may not stem consumption growth, whereas in poor years the temptation may emerge to support the alcohol industry both directly and by pursuing a relaxed alcohol policy.

Solutions to moral issues are seldom straightforward and obvious, as they often set values against values, one set serving to renew prevailing conditions and the other oriented towards breaking down these conditions and developing individuals and society. The use of alcohol serves to relieve the tensions created by life in modern society, but at the same time it undermines functional attitudes towards the existing order. As concern for our future grows, the need to dispel this concern becomes stronger. Alternatives to act do, however, exist. What cannot be ignored is that use of alcohol persists as a moral issue.